

R.MERTONNING "FAN SOTSIOLOGIYA" ASARI (1973)

Samiyev Yahyo

O'zbekiston Milliy universiteti,

Ijtimoiy fanlar fakulteti Sotsiologiya yo`nalishi 1-kurs talabasi.

e-mail: samiyevyahyo1406@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15319469>

Annotatsiya. Robert K. Mertonning "Fan sotsiologiyasi" asari fan olamining ichki mexanizmlari va uni shakllantiruvchi ijtimoiy omillarni tahlil qiladi. Muallif fan faoliyatini sotsiologik yondashuv orqali ko'rib chiqib, olimlarning ijtimoiy roli, ilmiy mehnat etikasini (Merton me'yorlari: universalizm, kollektivizm, fidoyilik va tashkillashtirilgan shubha), ilmiy innovatsiyalar va akademik tan olish tizimini chuqur o'rganadi. Asar fanni ijtimoiy institut sifatida ko'rsatib, ilmiy bilimlar qanday sharoitda paydo bo'lishi va tan olinishini sotsiologik nazariyalar asosida tahlil qiladi. Merton ilmiy rivojlanishdagi "kumulativ afzallik" kabi tushunchalarni ham ilgari surgan bo'lib, bu asar fan va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunishda muhim manba hisoblanadi.

Kalit so'zlar: universalizm, kollektivizm, innovatsiya, jamiyat, struktura, anomiya, o'rta darajadagi nazariya, manifest.

«СОЦИОЛОГИЯ НАУКИ» Р. МЕРТОНА (1973)

Аннотация. Социология науки» Роберта К. Мертон анализирует внутренние механизмы мира науки и социальные факторы, которые его формируют. Автор рассматривает деятельность науки через социологический подход, глубоко исследует социальную роль ученых, этику научной работы (стандарты Мертон: универсализм, коллективизм, самоотверженность и организованный скептицизм), научные инновации и систему академического признания. В работе представлена наука как социальный институт и анализируются условия возникновения и признания научного знания на основе социологических теорий. Мертон также выдвинул такие концепции, как «кумулятивное преимущество» (эффект Мэтью) в научном развитии, и эта работа является важным источником для понимания сложных взаимоотношений между наукой и обществом.

Ключевые слова: универсализм, коллективизм, инновация, общество, структура, аномия, теория среднего уровня, манифест.

R. MERTON'S "SOCIOLOGY OF SCIENCE" (1973)

Abstract. Robert K. Merton's "Sociology of Science" analyzes the internal mechanisms of the world of science and the social factors that shape it. The author examines the activity of science

through a sociological approach and deeply studies the social role of scientists, the ethics of scientific work (Merton's standards: universalism, collectivism, selflessness and organized skepticism), scientific innovations and the system of academic recognition. The work presents science as a social institution and analyzes the conditions under which scientific knowledge appears and is recognized based on sociological theories. Merton also put forward concepts such as "cumulative advantage" (Matthew effect) in scientific development, and this work is an important source for understanding the complex relationship between science and society.

Keywords: universalism, collectivism, innovation, society, structure, anomie, middle-level theory, manifesto.

Kirish

Robert K. Merton — zamonaviy sotsiologiyaning eng muhim olimlaridan biri bo'lib, uning "Fan sotsiologiyasi" (Sociology of Science) asari ilm-fan va uning jamiyatdagi o'rni haqida chuqur tahlil beradi. Ushbu asar sotsiologiya va ilm-fanning o'zaro aloqalarini o'rganishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi. Quyida Mertonning "Fan sotsiologiyasi" asarining asosiy jihatlari haqida qisqacha ma'lumot keltiraman:

1. Ilm-fanning ijtimoiy tuzilishi:

Merton ilm-fanni ijtimoiy institut sifatida ko'rib, uning o'ziga xos normalari, qadriyatlari va me'yorlari borligini ta'kidlaydi. U ilm-fanni jamiyatning rivojlanishida muhim rol o'ynaydigan ijtimoiy tizim deb hisoblaydi.

2. Mertonning ilm-fan normalari (CUDOS) konsepsiyasi:

Merton ilm-fanning asosiy normalarini to'rt asosiy tamoyilga jamlagan:

- Universallik (Communism) — ilmiy bilimlar umumiy mulk bo'lishi kerak, ya'ni ilmiy kashfiyotlar hammaga ochiq bo'lishi lozim;
- Nodirlik (Universalism) — ilmiy ishlar faqat ularning mazmuni va ilmiy asoslariga ko'ra baholanadi, shaxsiy yoki ijtimoiy xususiyatlarga qarab emas;
- Nishonlik (Disinterestedness) — olimlar o'z ishlarida shaxsiy manfaatlardan yiroq bo'lishlari kerak;
- Shaffoflik (Organized Skepticism) — ilmiy g'oyalar doimiy tanqid va tekshiruvga ochiq bo'lishi lozim.

3. Ilmiy jamiyat va ijtimoiy munosabatlar:

Merton ilmiy hamjamiyat ichidagi ijtimoiy munosabatlarni tahlil qiladi va ilmiy faoliyatda ijtimoiy tuzilma, ta'sir va qoidalar qanday rol o'ynashini ko'rsatadi.

4. Ilm-fanning rivojlanishi va inqilobiy o'zgarishlar:

U ilm-fanning rivojlanish jarayonida yangi g'oyalar va inqilobiy o'zgarishlar qanday yuz berishini o'rganadi. Bu jarayonlar ilmiy paradigmalarning o'zgarishi bilan bog'liq.

5. Ilm-fanning ijtimoiy nazorati va ta'siri :

Merton ilm-fanning jamiyatdagi o'rni, uning ijtimoiy nazorati va jamiyatga ta'sirini ham o'rganadi. Ilm-fan jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilishi kerakligi ta'kidlanadi.

Umuman olganda, Robert Mertonning "Fan sotsiologiyasi" asari ilm-fanning ijtimoiy jihatlarini chuqur tahlil qilgan, ilmiy bilimlarning jamiyatdagi o'rni va funksiyalarini yoritgan muhim ishdir. Bu asar zamonaviy sotsiologiya va ilm-fan tadqiqotlarida asosiy manba hisoblanadi.

REFERENCES

1. Gulnoz J. Sotsiologiya tarixi.–T.: Innovatsiya-Ziyo, 2020.–466 b.
2. Jiyanmuratova G. Sh. Huquq sotsiologiyasi: O'quv qo'llanma. – Toshkent: "Oltin qalam" nashriyoti, 2024. – 180 b. // https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=fdboTmYAAAAAJ:QD3KBmkZPeQC
3. Jiyanmuratova G. Sh. Zamonaviy sotsiologik nazariyalar va maktablar: Darslik. – Toshkent: "Oltin qalam" nashriyoti, 2024. – 340 b. // https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=fdboTmYAAAAAJ:jL-93Qbq4QoC
4. Bekmurodov, M.B.; Raximova, N.X.; Jiyanmuratova, G.Sh.; Nurqulov, B.G'. Jamoatchilik fikri sotsiologiyasi: O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2025. – 160 b. // https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=fdboTmYAAAAAJ:48xauSegjOkC
5. Sh J. G. Gofurov O. Ul. Mehnat bozori. Bandlik va ishsizlik muammolari. Risola.– Toshkent: O 'zMU, 2023.–117 b.
6. Gulnoz J., Bunyod N. YOSHLAR IJTIMOY-SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISH–USTUVOR VAZIFA //ZAMONAVIY DUNYONING IJTIMOY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – T. 1. – №. 1.
7. Sherbutayevna J. G. et al. YOSHLAR HUQUQIY MADANIYATINI YUKSALTIRISH–DAVLAT SIYOSATINING USTUVOR VAZIFASI //ZAMONAVIY DUNYONING IJTIMOY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – T. 1. – №. 1.

8. Джиянмуратова Г. YOSHLARNING SIYOSIY INSTITUTLARGA NISBATAN ISHONCHI MUAMMOSI: NAZARIY ASOSLAR //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2024. – №. SI-1.
9. Sherbutayevna J. G. et al. ABSENTEIZM IJTIMOIIY HODISA SIFATIDA //Tafakkur manzili. – 2023. – Т. 2. – С. 4-10.
10. Жиянмуратова Г. Ш. Ёш сайловчи электорал хулқ-атвориға таъсир кўрсатувчи омиллар/ЎЗМУ хабарлари.–Тошкент, 2022. – № 1/11/1.–Б. 86-89./<https://scholar.google.com/citations>.
11. Джиянмуратова Г. Ш. ELEKTORAL XULQ-ATVORGA RATSIONAL-INSTRUMENTAL YONDASHUVNING PAYDO BO ‘LISHI VA RIVOJLANISHI TARIXI //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2022. – Т. 5. – №. 3. // https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdb0TmYAAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=fdb0TmYAAAAAJ:HtEfBTGE9r8C
12. Жиянмуратова Г. Ўзбекистон ёшларининг электорал маданияти. Монография.– Тошкент, 2021.–122 б.
13. Sh J. G. The Issue Of Youth Trust In Political Institutions In Sociology //Sotsiologiya va huquq/Sociology and law. – 2024. – Т. 2. – №. 3/1. – С. 1.
14. Jiyanmuratova G. S. ZAMONAVIY YOSHLARNING SIYOSIY INSTITUTLARGA ISHONCHI TADQIQOTLARI: XORIJ TAJRIBASI //Academic research in educational sciences. – 2024. – №. 3. – С. 190-197.